

на формування комплексу специфічних якостей особистості в правовій сфері життєдіяльності: формування системи правових знань (ближайша мета); формування правової впевненості (проміжова мета); формування мотивів і звичок, правомірного, соціально активного поведіння (кінцева мета). Повноцінне правове виховання потребує посиленого уваги до розвитку правового почуття, а це можливо тільки на основі і в взаємозв'язку з іншими високими соціальними почуттями.

В цілому можна констатувати той факт, що, здійснюючи правове виховання громадян в дусі ідей гуманізму, демократії, захисту прав і свобод громадян, поваги до Конституції, ми закладаємо основи Українського демократичного, правового державства.

О. П. Дзьобань, доктор філософських наук, професор

ДЕВІАНТНІСТЬ НЕПОВНОЛІТНІХ ЯК ДЕСТРУКТИВНИЙ ЧИННИК ПРАВОВОГО ВИХОВАННЯ В УКРАЇНІ

Вирішувати питання про ефективність правового виховання неможливо без всебічного аналізу першопричин стрімко зростаючої криміналізації суспільства і девіацій у молодіжному середовищі. До найважливіших причин підвищеної девіантності неповнолітніх можна віднести насамперед об'єктивні суперечності між поколіннями, кожна з яких є специфічною соціально-демографічною групою з власними особливостями та інтересами. До числа цих суперечностей, як правило, відносять конкуренцію на ринку праці і соціальних послуг, консерватизм старших і новаторські прагнення більш молодих, схильність опікувати в одних і потреби незалежності в інших. Ці суперечності можуть набувати різних форм і мати здебільшого деструктивний характер.

Проблема соціальної девіації є надзвичайно серйозною. Так, за даними ООН, до 30 % молодих людей в усьому світі беруть участь у протиправних діях, а 5 % учиняють серйозні правопорушення.

Останніми роками в Україні склалася низка специфічних чинників, які й зумовили підвищення кількості негативних явищ у підлітковому і молодіжному середовищах, до яких можна віднести:

- зниження життєвого рівня населення, зростання безробіття, зміну статусу багатьох людей, які не зуміли адаптуватися до нових умов. Це викликає поширення пияцтва, наркоманії як «втечі» від проблем, а у деяких випадках і змушену злочинність (мотивовану не корисливістю в сенсі збагачення, а прагненням зберегти звичний спосіб життя);
- соціальну незахищеність багатьох груп населення і різке розшарування усередині суспільства, що породили правовий нігілізм і недовіру до влади;
- ситуацію аномії, створену загальносистемною кризою, що зумовила

духовну маргінальність молодого покоління, деформацію світогляду, дезорієнтацію у відносинах. При цьому кризову ситуацію в духовному світі молоді збільшують бідність форм дозвілля, наданих основній масі молоді, і відсутність належного державного регулювання у сфері молодіжної політики;

– зниження морального рівня суспільства, зумовлене соціальною аномією. Брак духовних засад за сучасних умов призвів до того, що задоволення матеріальних потреб нерідко стає чи не єдиною метою. Унаслідок цього 70 % злочинів неповнолітніх пов'язані з присвоєнням чужої власності;

– кризу суспільного ідеалу, що негативно позначається на виховних можливостях навчальних закладів, які дуже звужилися після припинення діяльності таких громадських утворень, як ВЛКСМ і піонерська організація, через що виник своєрідний вакуум, який тепер стихійно заповнюється так званою субкультурою ровесників, яка найчастіше бере за орієнтири примітивні зразки масової культури або цінності кримінальної субкультури;

– зменшення можливостей родинного виховання через те, що батьки стали більше часу витратити на пошуки коштів для існування;

– не виправдане послаблення каральної практики з боку правозастосовних органів. Так званий процес лібералізації покарання значно послабив покарання для неповнолітніх за правопорушення (особливо вчинені уперше), тим самим звільнивши від страху перед карою тих із них, які є найбільш схильними до кримінальних учинків.

На жаль, характерними для сучасного українського суспільства стають такі негативні тенденції, як омолодження злочинності, зростання її організованих форм і рецидиву, фемінізація молодіжної злочинності тощо.

Крім загальних причин девіантної поведінки неповнолітніх і молоді, можна вирізнити й специфічні, насамперед негативний вплив родини і найближчого оточення. У 30–40 % випадків злочинів неповнолітніх установлено прямий негативний вплив батьків і старших членів родини (пияцтво, брутальність, жорстокість, асоціальний спосіб життя, низька культура, переважно споживчі настанови тощо).

Важливою є й та обставина, що в молодіжне середовище миттєво проникають стереотипи поведінки, не сумісні із суспільними цінностями (пропагандування наркотиків, культу насильства, статевої розбещеності), які найчастіше стають визначальними в обранні підлітками варіанта поведінки. Наведене найблагодатнішим чином перетинається з невмінням або небажанням педагогів формувати позитивні правові цінності та ідеали в тих, хто навчається в умовах плюралізму думок, впливу демагогії і екстремізму. Ще однією причиною соціальної дезорієнтації підлітків є повна відсутність їх правового виховання в трудових колективах, що зумовлено розпадом систем працевлаштування і трудового виховання, які практикувалися колишньою суспільною системою і були досить результативними.

Ці обставини і формують криміногенний тип особистості, який вже є готовим до вчинення злочину.

Інший вид суспільно небезпечної девіантної поведінки – наркоманія. Точну кількість осіб, які зловживають наркотиками в Україні, визначити практично неможливо через недосконалість системи соціального контролю. За даними МВС України, на обліку в органах внутрішніх справ перебувають понад 140 тис. наркоманів, причому щорічно їх кількість збільшується у середньому на 10 %. Переважна більшість наркоманів (70 %) – молоді люди віком до 30 років; понад 60 % уперше випробували наркотики до 19 років.

Пияцтво і алкоголізм теж належать до небезпечних видів соціальної девіації і як соціальні феномени визначаються ступенем поширеності у суспільстві. За даними соціологічних досліджень, 60–70 % студентів і школярів регулярно вживають спиртні напої.

Однак загрозливі темпи зростання соціальної девіації саме у підлітково-му середовищі не можна відносити тільки до недоліків і прорахунків у виховній роботі правоохоронних органів та навчальних закладів. Очевидно, тут є інші, більш важливі причини.

С. І. Максимов, доктор філософських наук, професор

ПРАВОВЕ ВИХОВАННЯ ЯК ВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ

Головна вимога, що ставиться до правового виховання, як і до будь-якого правового феномену, полягає у тому, що воно має бути онтологічно вкоріненним. Такою буттєво-екзистенційною засадою виступає саме особистість, або особистісне буття людини.

Схематично можна запропонувати дві протилежні моделі виховання. За першою моделлю виховувати – це в основному уніфікувати та адаптувати. При такому вихованні суб'єкт виховання засвоює стандарти культури і систему прийнятих цінностей та соціальних інтересів. У цьому сенсі виховувати – це певною мірою анулювати спонтанну свободу, сприяти гетерономії, нав'язувати ззовні. За другою моделлю виховувати означає сприяти перш за все становленню особистості, створювати умови для самостійного розвитку індивідуума. Весь процес виховання має бути вибудовано таким чином, аби індивідуум міг самостійно користуватися своєю свободою, формувати власні критерії і в кінцевому результаті стати самим собою.

Друга модель є ідеалом, проте саме ця модель спрямовує на формування зрілої, самостійної особистості, яка виражає завдання Просвітництва – бути повнолітньою людиною, морально автономною особистістю.

Відповідно процес правового виховання може розглядатися або як цілеспрямована діяльність державних інститутів щодо впливу на правосвідомість для забезпечення правомірної поведінки, або як формування поваги до прав людини як забезпечення реалізації рівної свободи кожного.